

Dos aportaciones substanciales sobre las obras de Coderch y de Mies van der Rohe

■ Dues aportacions substancials sobre les obres de Coderch i de Mies van der Rohe

Resenyar equival a assenyalar, indicar, cridar l'atenció sobre alguna cosa. Això és el que pretén aquesta nota en relació amb dues tesis doctorals publicades per la Fundació Caixa d'arquitectes en la col·lecció Arquithesis (números 12 i 19). Les dues estudien l'obra d'arquitectes consagrats: Coderch i Mies, respectivament; i ho fan apuntant directament al nucli, és a dir, a les obres i els projectes en la seva singularitat i concreció. S'han elaborat a l'escola d'arquitectura de Barcelona, dins del programa titulat «La forma moderna» i les ha dirigides Helio Piñón. Totes dues afegeixen aportacions substancials al coneixement d'aquests mestres, dels quals pot semblar que ja s'ha dit tot quan en realitat encara queda molt per dir.

Coderch: variacions sobre una casa

Autor: Rafael Díez Barreñada

Els estudis crítics sobre Coderch han estat massa condicionats per la imponent i indomable personalitat de l'arquitecte, que, per als qui hi van tractar, era impossible separar de les seves pròpies obres. L'assaig de Rafael Díez, que l'ha conegut a través dels llibres, té aquesta distància que li permet superar les actituds reverencials i desprendre's de la llegenda que envolta el personatge per concentrar tota l'atenció en la seva feina.

L'autor al llarg de la seva investigació va percebut que Coderch no basa la seva arquitectura en els trets estilístics, sinó en conviccions o estructures mentals més profundes, que són el reflex de la seva cultura antropològica i de la seva peculiar manera de concebre la relació amb els llocs, les persones i els objectes que l'envolten. Rafael Díez intueix que tota l'obra de Coderch obeeix a un únic impuls, a una sola estratègia que és, alhora, arquitectònica i vital: la recerca i la preservació de la *intimitat*. Es tracta de construir un món que permeti el repliegament de la persona cap a l'interior de sí mateixa, que la protegeixi i, a la vegada, la projecti cap a altres paisatges físics i espirituals.

Les cases de Coderch persegueixen sempre la construcció d'un lloc el nucli més íntim del qual haurà de ser, paradoxalment, un exterior. La casa, llavors, es limita a definir un llindar, un punt de traspàs entre un exterior mundà i secular i un altre espai, també exterior, refugi d'allò íntim i allò sagrat, que la casa té la missió de procurar i custodiar. És l'expressió d'un ritu la finalitat primordial del qual és produir un tall en l'homogeneïtat de l'espai exterior, transformant-lo, a través de recursos arquitectònics, en un lloc consagrat a la plenitud de la vida individual, sense

■ Two substantial contributions to the bodies of work of Coderch and Mies van der Rohe

To review is equivalent to pointing out, indicating, drawing attention to something. This is what this review sets out to do with regard to two doctoral theses published by Fundación Caja de Arquitectos in its collection *Arquithesis* (issues 12 and 19). Both study the work of established architects: Coderch and Mies, respectively, and they do so by going directly to the point—that is, the works and projects, in their singularity and construction. They were written at the Escola d'arquitectura de Barcelona (Barcelona School of Architecture), on the programme “The modern form” and were supervised by Helio Piñón. Both represent substantial contributions to the body of knowledge about these two masters about whom it might seem there was nothing left to say when in fact there is still a great deal.

Coderch: variations on a house

Author: Rafael Díez Barreñada

Critical studies about Coderch have been excessively conditioned by the imposing, indomitable personality of an architect whom, for those who knew him personally, it was impossible to take apart from his work. The essay of Rafael Díez, who became acquainted with him through books, possesses the distance that enables it to go beyond reverential attitudes and shake off the legend surrounding the personality in order to devote full attention to his work.

In the course of his research, the author becomes aware that Coderch based his architecture not on stylistic features but on deeper convictions or mental structures that are the reflection of his anthropological culture and his own specific way of conceiving of the relation with places, people and objects that surround it. Rafael Díez senses that Coderch's body of work obeys a single impulse, a sole strategy that is both architectural and vital: the search for and preservation of intimacy. He sought to build a world that enables the individual to withdraw into himself, protecting him and, at the same time, projecting him towards other physical and spiritual landscapes.

All of Coderch's houses pursue the construction of a place whose innermost core is, paradoxically, an exterior. The house, then, merely defines a threshold, a point of passage from a worldly, secular exterior to another space, also exterior, that is a refuge for the intimate and the sacred, which the house is charged with procuring and guarding. It is the expression of a ritual whose primordial finality is to effect a cut in the homogeneity of outside space, transforming it by means of architectural resources into a place devoted to the fullness of individual

■

Resenar equivale a señalar, indicar, llamar la atención sobre algo. Esto es lo que pretende esta nota en relación a dos tesis doctorales publicadas por la Fundación Caja de Arquitectos en su colección *Arquithesis* (números 12 y 19). Ambas estudian la obra de arquitectos consagrados: Coderch y Mies, respectivamente, y lo hacen apuntando directamente al núcleo, es decir, a las obras y proyectos en su singularidad y concreción. Se han realizado en la Escuela de Arquitectura de Barcelona, dentro el programa titulado “La forma moderna” y han sido dirigidas por Helio Piñón. Ambas añaden aportaciones sustanciales al conocimiento de estos dos maestros de los que puede parecer que ya se ha dicho todo, cuando en realidad queda todavía mucho por decir.

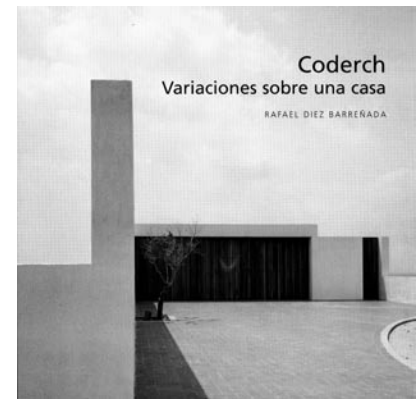
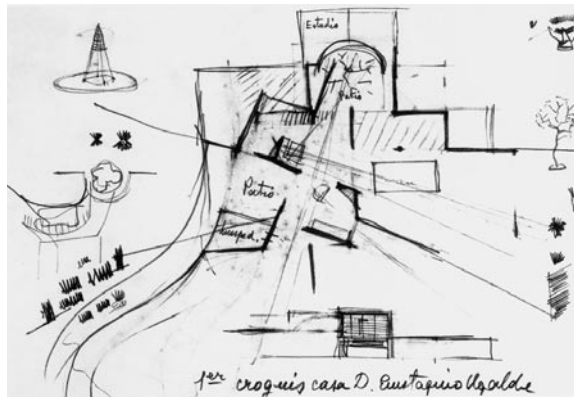
Coderch: variaciones sobre una casa

Autor: Rafael Díez Barreñada

Los estudios críticos sobre Coderch han estado demasiado condicionados por la imponente e indomable personalidad de un arquitecto al que, para quienes le trataron, era imposible separar de sus propias obras. El ensayo de Rafael Díez, que le ha conocido a través de los libros, posee esa distancia que le permite superar las actitudes reverenciales y desprenderse de la leyenda que envuelve al personaje para concentrar toda la atención en su trabajo.

El autor, a lo largo de su investigación, va percibiendo que Coderch no basa su arquitectura en los rasgos estilísticos, sino en convicciones o estructuras mentales más profundas, que son el reflejo de su cultura antropológica y de su peculiar modo de concebir la relación con los lugares, personas y objetos que le rodean. Rafael Díez intuye que toda la obra de Coderch obedece a un único impulso, a una sola estrategia que es, a la vez, arquitectónica y vital: la búsqueda y la preservación de la *intimidad*. Se trata de construir un mundo que permita el repliegue de la persona hacia el interior de sí misma, que la proteja y, al mismo tiempo, la proyecte hacia otros paisajes físicos y espirituales.

Las casas de Coderch persiguen siempre la construcción de un lugar cuyo núcleo más íntimo habrá de ser, paradójicamente, un exterior. La casa, entonces, se limita a definir un umbral, un punto de traspaso entre un exterior mundano y secular, y otro espacio, también exterior, refugio de lo íntimo y lo sagrado, que la casa tiene la misión de procurar y custodiar. Es la expresión de un rito cuya finalidad primordial es producir un corte en la homogeneidad del espacio exterior, transformándolo, a través de recursos arquitectónicos, en un lugar consagrado a la plenitud de la vida individual, sin perder el contacto

perdre el contacte amb la naturalesa, amb un cel i una mar interioritzats i retornats a la condició mítica que sempre van tenir en les cultures de la Mediterrània.

L'autor extreu tots aquests conceptes d'una anàlisi estrictament arquitectònica, en la qual resulta difícil separar la descripció de la interpretació, entesa com a recreació analítica i crítica. El verb *interpretar* tindria, llavors, la mateixa accepció que quan diem que un actor interpreta Shakespeare o un pianista interpreta Schubert. L'interpret, com diu George Steiner, sempre assumeix un risc i una responsabilitat, ja que "inverteix el seu propi ésser en el procés d'interpretació". En aquest sentit és important la feina de redibuix portada a terme: tant els esquemes amb la disposició de les parts de la casa com la col·lecció de plantes d'emplaçament dels exemples estudiats són documents bàsics per a donar suport l'argument central de la tesi.

Així, el que Rafael Díez valora en Coderch no és el virtuosisme estilístic o la fotogenia de les imatges, sinó la capacitat de resoldre en cada cas els problemes arquitectònics que es planteja. A l'autor no li interessa, doncs, el *què* sinó el *com*. I per esbrinar com ho fa Coderch s'hi enganxa i l'acompanya al llarg de totes les etapes del treball, sense renunciar tampoc a ser testimoni dels seus dubtes, dels seus tempteigs a la recerca de la solució més justa a una qüestió que es va formulant cada vegada amb més nitidesa a mesura que l'exploració avança. En adoptar l'estudi de les cases de Coderch com a iniciació al projecte, l'autor accepta portar a terme una tasca laboriosa, àrdua, gens vistosa, que, lentament, es va decantant i que requereix, entre altres coses, una gran dosi de paciència i de modèstia: dues qualitats indispensables per a qui vulgui, de debò, fer arquitectura.

life without losing contact with nature, with a sky and a sea that are interiorized and returned to the mythical condition they always had in Mediterranean cultures.

The author extracts all of these concepts from a strictly architectural analysis in which it is difficult to separate the *description* from the *interpretation*, understood as an analytical, critical recreation. The verb to interpret acquires, then, the same meaning as when we say that an actor interprets Shakespeare or a pianist interprets Schubert. The interpreter, as George Steiner says, always takes a risk and accepts a responsibility, since he "invests his being in the interpretation process". By this token, the task of redrawing that has been carried out is important: both the diagrams of the arrangement of the parts of the house and the collection of floor plans of the examples studied are fundamental documents on which the thesis bases its central argument.

Consequently, what Rafael Díez values in Coderch is not stylistic virtuosity or the photogenic nature of the images, but his capacity in each case to resolve the architectural issues at hand. The author is, then, interested not in *what* but in *how*. And to discover how Coderch did it, he sticks by him and accompanies him through all the stages of work, without shirking the doubts and the process of trial and error in search of the most judicious answer to a question that is formulated increasingly clearly as the exploration advances. By adopting the study of Coderch's houses as an initiation to the project, the author agrees to an arduous, not at all ostentatious task that slowly moves towards, and requires, among other things, large doses of patience and modesty: two qualities that are indispensable for anyone who truly wants to produce.

con la naturaleza, con un cielo y un mar interiorizados y devueltos a la condición mítica que siempre tuvieron en las culturas del Mediterráneo.

El autor extrae todos estos conceptos de un análisis estrictamente arquitectónico, en el que resulta difícil separar la descripción de la interpretación, entendida como recreación analítica y crítica. El verbo interpretar tendría, entonces, la misma acepción que cuando decimos que un actor interpreta a Shakespeare o un pianista interpreta a Schubert. El intérprete, como dice George Steiner, siempre asume un riesgo y una responsabilidad, ya que "invierte su propio ser en el proceso de interpretación". En este sentido es importante la labor de redibujo llevada a cabo: tanto los esquemas con la disposición de las partes de la casa como la colección de plantas de emplazamiento de los ejemplos estudiados son documentos básicos para apoyar el argumento central de la tesis.

Así, lo que Rafael Díez valora en Coderch no es el virtuosismo estilístico o la fotogenia de las imágenes, sino la capacidad de resolver en cada caso los problemas arquitectónicos que se plantea. Al autor no le interesa, pues, el *qué* sino el *cómo*. Y para averiguar cómo lo hace Coderch se pega a él y lo acompaña a lo largo de todas las etapas del trabajo, sin renunciar tampoco a ser testigo de sus dudas, de sus tanteos en busca de la solución más justa a una cuestión que se va formulando cada vez con mayor nitidez a medida que la exploración avanza. Al adoptar el estudio de las casas de Coderch como iniciación al proyecto el autor acepta llevar a cabo una tarea ardua, nada vistosa que, lentamente, se va decantando, y que requiere, entre otras cosas, una gran dosis de paciencia y de modestia: dos cualidades indispensables para quien quiera, de verdad, hacer arquitectura.

Mies: el projecte com a revelació del lloc

Autora: Cristina Gastón Guirao

El tema que afronta aquest assaig, malgrat ser crucial, ha passat estranyament inadvertit. Es tracta d'explorar la relació que s'estableix entre l'arquitectura de Mies i el lloc específic en què s'ubica. El més freqüent és presentar les obres de Mies com a pures manifestacions d'un pensament abstracte, insensible a les condicions particulars del lloc. És cert que el mateix Mies presenta els seus projectes com si fossin objectes autònoms. Però també ho és que el bon investigador és el que sap discriminar la validesa dels arguments i desemmascarar les pistes falses.

Durant molt de temps Mies va ser acusat de fer arquitectura desarrelada i mancada d'especificitat. Això el va convertir, a ulls de molts, en enemic dels valors lligats a la identitat de les cultures locals i, en conseqüència, va passar per ser el paradigma d'aquells aspectes suposadament més rebutjables de l'arquitectura moderna, a saber, la fredor maquinista, el positivisme impassible i l'abús tecnocràtic.

Cristina Gastón, després de visitar l'arquitectura de Mies, sembla haver-se fet aquesta pregunta: per quin motiu aquestes obres, encara que les haguem estudiat en els llibres i vist esplèndidament fotografiades, ens causen sempre una certa sorpresa, ens revelen aspectes que ni tan sols havíem sospitat i ens agraden més del que havíem previst? La resposta sembla òbvia: perquè en veure-les en el seu emplaçament advertim la complexitat i subtilesa dels múltiples fils que les lliguen als llocs en què s'instal·len. Mies genera un camp visual en el qual importen tant els elements que preexisteixen a la seva intervenció com els que ell afegeix d'una manera estricta i calculada. El món que sembla sorgir d'aquesta operació és clarament reconeixible perquè continua sent el nostre, encara que contingui elements «nous».

El títol del llibre expressa amb exactitud el punt de vista de l'autora. Per Mies el lloc és essencial com a potencialitat que, a través del projecte, es transforma en acte. Només l'arquitectura té la capacitat de revelar el que el lloc pot arribar a ser si l'habitarem amb intel·ligència i amb respecte. Però no hi ha, ni pot haver-hi, cap tipus de sometiment. L'autora s'atura en quatre petites peces que constitueixen moments decisius en el discurs dens i continu del pensament miesià i les estudia amb una gran intensitat.

Dues d'aquestes peces són obres construïdes o reconstruïdes (el Pavelló d'Alemanya per a l'exposició de Barcelona i la Casa Farnsworth). Els arguments que en els dos casos aporta l'autora per mostrar fins a quin punt aquestes arquitectures sorgeixen del lloc i s'hi ensenyoreixen per convertir-lo en part del projecte són incontestables. Però

Mies: the project as revelation of the place

Author: Cristina Gastón Guirao

The theme addressed by this essay, despite being a crucial one, has gone strangely unnoticed. It sets out to explore the relation that is established between the architecture of Mies and the specific place in which it is situated. The most usual approach is to present Mies's works as pure manifestations of abstract thought, insensible to the particular conditions of the site. It is true that Mies himself presented his projects as though they were autonomous objects. But it is also true that a good researcher is one who is able to distinguish the validity of the arguments and expose false trails.

For a long time, Mies was accused of producing rootless architecture, lacking in specificity. In the eyes of many, this made him an enemy of the values associated with the identity of local cultures and, in consequence, was seen as the paradigm of the supposedly most rejectable aspects of modern architecture, namely: mechanical coldness, impassive positivism and technocratic abuse.

Having visited Mies's architecture, Cristina Gastón seems to have asked herself this question: why, when we have studied these works in books and seen them splendidly photographed, does visiting them always surprise us, revealing aspects that were completely unsuspected and making us like them more than we had thought? The answer seems obvious: because seeing them in their location, we become aware of the complexity and subtlety of the multiple threads that tie them to the places in which they are installed. Mies generated a visual field in which the elements that pre-existed his intervention were as important as those that he added strictly and calculatedly. The world that seems to emerge from this operation is clearly recognisable because it is still ours, despite containing "new" elements.

The book's title encapsulates the author's viewpoint. For Mies, the place is essential as a potentiality which, by means of the project, is transformed into an act. Only architecture has the capacity to reveal what the place may become if we inhabit it with intelligence and respect. Yet this cannot, nor indeed should it, involve any kind of subjection. The author dwells on four small pieces that constitute decisive moments in the dense, continuous reflection that is Miesian thinking and studies them with great intensity.

Two of them are built or rebuilt work (the Germany Pavilion for the Barcelona exhibition and Farnsworth House). The arguments that the author sets forward in both cases to show to what extent these architectures emerge from the place and take it over, turning it into part of the project, are incontestable. Even more extraordinary, however,

Mies: el proyecto como revelación del lugar

Autora: Cristina Gastón Guirao

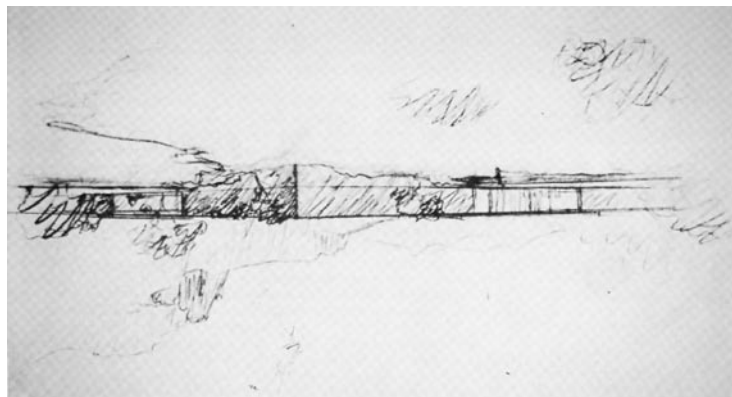
El tema que afronta este ensayo, aun siendo crucial, ha pasado extrañamente inadvertido. Se trata de explorar la relación que se establece entre la arquitectura de Mies y el lugar específico en que ésta se ubica. Lo más frecuente es presentar las obras de Mies como puras manifestaciones de un pensamiento abstracto, insensible a las condiciones particulares del sitio. Es cierto que el propio Mies presenta sus proyectos como si fueran objetos autónomos. Pero también lo es que el buen investigador es el que sabe discriminar la validez de los argumentos y desenmascarar las falsas pistas.

Durante mucho tiempo Mies fue acusado de hacer arquitectura desarraigada y carente de especificidad. Esto le convirtió, a ojos de muchos, en enemigo de los valores ligados a la identidad de las culturas locales y, en consecuencia, pasó por ser el paradigma de aquellos aspectos supuestamente más rechazables de la arquitectura moderna, a saber: la frialdad maquinista, el positivismo impassible y el abuso tecnocrático.

Cristina Gastón, tras visitar la arquitectura de Mies, parece haberse hecho esta pregunta: ¿por qué motivo la visita a estas obras, aunque las hayamos estudiado en los libros y visto espléndidamente fotografiadas, nos causa siempre una cierta sorpresa, nos revela aspectos que ni siquiera habíamos sospechado y hace que nos gusten más de lo que habíamos previsto? La respuesta parece obvia: porque al verlas en su emplazamiento advertimos la complejidad y sutileza de los múltiples hilos que las atan a los lugares en los que se instalan. Mies genera un campo visual en el que importan tanto los elementos que preexisten a su intervención como los que él añade de un modo estricto y calculado. El mundo que parece surgir de esta operación es claramente reconocible porque sigue siendo el nuestro, aunque contenga elementos "nuevos".

El título del libro expresa con exactitud el punto de vista de la autora. Para Mies el sitio es esencial como potencialidad que, a través del proyecto, se transforma en acto. Sólo la arquitectura tiene la capacidad de revelar lo que el lugar puede llegar a ser si lo habitamos con inteligencia y con respeto. Pero no hay, ni puede haber, ningún tipo de sometimiento. La autora se detiene en cuatro pequeñas piezas que constituyen momentos decisivos en el discurso denso y continuo del pensamiento miesiano y las estudia con una gran intensidad.

Dos de ellas son obras construidas o reconstruidas (el Pavellón de Alemania para la exposición de Barcelona y la Casa Farnsworth). Los argumentos que en ambos casos aporta la autora para mostrar hasta qué punto esas arquitecturas surgen del sitio y se adueñan de él convirtiéndolo en parte del proyecto son incontestables. Pero aún más

encara és més extraordinari (el) partit que aconseguí treure de les altres dues peces (Casa Hubbe i Casa a la muntanya) que no van superar la fase de projecte i la documentació de les quals es redueix a una sèrie de dibuixos que, a més, en el segon cas amb prou feines poden considerar-se alguna cosa més que esbossos.

No hi ha res del que apareix en aquests dibuixos que pugui considerar-se irrellevant. L'autora nota, per exemple, la importància que adquireixen els arbres en els projectes de Mies, que els dibuixa perfilant-ne la silueta i atenent a la seva morfologia com si es tractés d'un element més de l'obra. L'arbre és, per Mies, el gran antagonista de l'arquitectura; és un ésser viu, precisament allò que l'arquitectura no podrà ser mai. I és, a més, la representació de l'arrelament, d'allò que forma part d'un entorn i el funda com a lloc arquitectònic. Aspiram que l'arquitectura tingui la individualitat de l'arbre i, alhora, la seva universalitat, però sabem que ens està vedada tota dreuera mimètica i tota simplificació reductiva. ♦

Carlos Martí Arís
Traduït per Alèxia Costa

is what she makes of the other two works (Hubbe House and "House in the mountains") that did not get beyond the planning stage, with no more documentation than a series of drawings which, in the latter case, are little more than sketches.

Nothing that features in these drawings can be considered irrelevant. For example, the author highlights the importance of trees in Mies's projects, drawn with an outline and an attention to their morphology as though they were one element more in the built work. The tree was, for Mies, the great antagonist of architecture; it is a living being, the very thing that architecture can never be. And it also represents rootedness, something that forms part of an environment and founds it as an architectural place. We aspire to give architecture the individuality of the tree, along with its universality, but we know that the short cut of mimesis and reductive simplification are forbidden to us. ♦

Carlos Martí Arís
Translated by Elaine Fradley

extraordinario es el partido que logra sacar de las otras dos piezas (Casa Hubbe y "Casa en la montaña") que no superaron la fase de proyecto y cuya documentación se reduce a una serie de dibujos que, además, en el segundo caso apenas pueden considerarse algo más que bocetos.

Nada de lo que aparece en estos dibujos puede considerarse irrelevante. La autora destaca, por ejemplo, la importancia que adquieren los árboles en los proyectos de Mies, que los dibuja perfilando su silueta y atendiendo a su morfología como si se tratara de un elemento más de la obra. El árbol es, para Mies, el gran antagonista de la arquitectura; es un ser vivo, precisamente aquello que la arquitectura no podrá ser jamás. Y es, además, la representación del arraigo, de lo que forma parte de un entorno y lo funda como lugar arquitectónico. Aspiramos a que la arquitectura tenga la individualidad del árbol y, a la vez, su universalidad, pero sabemos que nos está vedado todo atajo mimético y toda simplificación reductiva. ♦

Carlos Martí Arís